

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УПРАВЛІНЦІВ EXPERIMENTAL STUDY OF COMMUNICATIVE CULTURE LEVEL DETERMINATION OF FUTURE MANAGERS

Стаття присвячена експериментальному дослідженню визначення рівня сформованості комунікативної культури майбутніх фахівців у сфері управління в процесі їхньої професійної підготовки, організованому на базі Навчально-наукового інституту економіки та управління Національного університету харчових технологій. Основну увагу зосереджено на завданнях професійної підготовки майбутніх управлінців, які полягають у створенні сприятливих педагогічних умов для формування й розвитку високого рівня комунікативної культури. Висвітлюються компоненти, критерії, показники та рівні сформованості досліджуваного явища. Наголошено на тому, що питання формування високого рівня комунікативної культури майбутніх управлінців повинні бути пріоритетними в системі професійної підготовки майбутніх фахівців у сфері управління.

Ключові слова: комунікативна культура, комунікативні вміння та навички, професійна підготовка, майбутні управлінці, експеримент.

Стаття посвящена експериментальному дослідженню визначення рівня сформованості комунікативної культури майбутніх фахівців у сфері управління в процесі їхньої професійної підготовки, організованому на базі Навчально-наукового інституту економіки та управління Національного університету харчових технологій. Основное внимание сосредоточено на задачах профессиональной подготовки будущих управленцев, которые заключаются в создании благо-

приятных педагогических условий для формирования и развития высокого уровня коммуникативной культуры. Освещаются компоненты, критерии, показатели и уровни сформированности исследуемого явления. Отмечено, что вопросы формирования высокого уровня коммуникативной культуры будущих управленцев должны быть приоритетными в системе профессиональной подготовки будущих специалистов сферы управления.

Ключевые слова: коммуникативная культура, коммуникативные умения и навыки, профессиональная подготовка, будущие управленцы, эксперимент.

The article is devoted to the experimental study of the level of communicative culture of future specialists in the field of management in the process of their professional training, organized on the basis of the National University of Food Technologies. The main focus is on the tasks of professional training of future managers, which consists in creating favourable pedagogical conditions for the formation and development of a high level of communicative culture. The article covers the components, criterias, indicators and levels of formation of the investigated phenomenon. It is stressed that the issue of forming a high level of communicative culture of future managers should be a priority in the system of professional training of future specialists in management.

Key words: communicative culture, communicative skills and abilities, professional training, future managers, study.

УДК 378.113:159

Малик Ю.І.,

старший викладач
кафедри ділової іноземної мови
та міжнародної комунікації
Національного університету
харчових технологій

Чередніченко Г.А.,

канд. пед. наук, доцент,
завідувач кафедри ділової іноземної
мови та міжнародної комунікації
Національного університету
харчових технологій

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Професійна діяльність управлінців різних рівнів у будь-якої галузі розглядається як система дій, спрямованих на вирішення професійних завдань у межах управлінської комунікації. Ефективне управління неможливо здійснювати без якісно проведених комунікацій. Галузь публічного управління та адміністрування характеризується підвищеною комунікативною відповідальністю, оскільки щоденно управлінці через комунікативні процеси реалізують управлінські рішення. Уміння вести ділові зустрічі, наради, вміння управляти конфліктними ситуаціями, здійснювати вербальні види управлінської діяльності на якісному рівні, вміння правильно й відповідно до стандартів складати ділову документацію – усе це становить основи культури ділової комунікації. За своєю сутністю професійно-комунікативна діяльність управлінців являє собою безпосереднє сприйняття, інтерпретацію, аналіз і використання інформації, за допомогою якої здійснюється вирішення стратегічних завдань. Саме тому управлінці повинні бути «про-

фесійними комунікантами», володіти високим рівнем комунікативної культури.

У своїй основі комунікативна культура як культура взаємин є одним із головних елементів управлінської культури, що дає управлінцям змогу ефективно виконувати поставлені професійні завдання. Тому одним із важливих завдань професійної підготовки майбутніх фахівців публічного управління та адміністрування є створення сприятливих педагогічних умов для формування й розвитку високого рівня комунікативної культури. У свою чергу, формування й розвиток комунікативної культури майбутніх управлінців має супроводжуватися проведенням систематичної діагностики та здійсненням педагогічної корекції результатів проведеної діагностики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сучасні проблеми професійної діяльності управлінців розглядалися в контексті функціонування галузі публічного управління та адміністрування в працях сучасних науковців, таких як О. Алейнікова, М. Білінська, В. Голуб, Н. Гончарук, В. Гошовська,

І. Грицяк, В. Князев, Ю. Ковбасюк, О. Лебединська, В. Луговий, В. Майборода, Н. Нижник, Т. Мотренко, О. Оболенський, М. Пірен, Я. Радиш, С. Серьогін, Г. Ситник, С. Сьомін, В. Трощинський. Аналіз наукових публікацій засвідчує значне зростання наукового інтересу до комунікативних аспектів у галузі публічного управління та адміністрування, а саме праць С. Броннікова, Н. Демедишиної, Н. Драгомирецької, С. Загороднюка, О. Козієвської, Л. Пашко, І. Нинюк, М. Нинюк, І. Плотницької, Є. Ромата, С. Чукут.

Сучасним науковим розробкам щодо формування комунікативної культури студентів у системі вищої освіти присвячено праці О. Бодальова, О. Дубасенюк, В. Кан-Каліка, В. Кравця О. Леонтєва, С. Мусатова, О. Плахотнік, В. Сипченка, І. Тодорової. Умови й методи формування комунікативної культури в майбутніх фахівців різного профілю досліджуються в працях С. Амеліної, А. Білоножко, Л. Бірюк, Н. Демедишиної, Н. Драгомирецької, О. Каверіної, О. Козієвської, Т. Колбіної, І. Плотницької, О. Солдатенко, А. Фещук, Г. Чередніченко, Е. Яценко й ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз науково-педагогічної літератури показав, що, незважаючи на значну кількість наукових досліджень, проблема формування високого рівня комунікативної культури майбутніх управлінців потребує нових підходів до теоретичного узагальнення та практичного вирішення.

Мета статті полягає в експериментальному визначенні рівня сформованості комунікативної культури студентів у закладі вищої освіти й пошуку методів, які б сприяли підвищенню рівня комунікативної культури майбутніх управлінців у процесі їхньої професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Більшістю сучасних науковців, які досліджують діяльність управлінців, комунікативна культура розглядається в складі загальної, професійної та управлінської культури, є системою знань, норм, цінностей і зразків поведінки, прийнятих у суспільстві, а також здатність ними встановлювати й підтримувати контакти з іншими людьми на основі внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікативної дії в процесі здійснення професійної діяльності. У контексті дослідження комунікативна культура фахівців публічного управління й адміністрування розглядається як важлива якісна характеристика, що сприяє реалізації їхньої професійної компетентності та в сучасних ринкових відносинах визначає рівень успішності й ефективності роботи державних і публічних інституцій.

Педагогічний експеримент щодо формування комунікативної культури майбутніх управлінців передбачав декілька етапів. Сутність першого етапу полягала в теоретичному дослідженні фено-

мена комунікативної культури. Під час другого, констатувального, етапу організувалася діагностика досліджуваного явища, а саме: розроблялися критерії оцінювання сформованості комунікативної культури студентів, підбирався доцільний методичний інструментарій і проводився якісний і кількісний аналіз отриманих даних. Для визначення рівня сформованості комунікативної культури студентів управлінських спеціальностей відібрано критерії та відповідні показники, які становлять мотиваційно-рефлексивний, когнітивний і комунікативно-діяльнісний компоненти комунікативної культури. Отже, мотиваційно-рефлексивний компонент комунікативної культури включав особистісний критерій, який визначали показники умотивованості й вольових проявів до набуття та вдосконалення комунікативної культури, здатність до рефлексії щодо власного комунікативного досвіду; когнітивному компоненту комунікативної культури відповідав знаннєвий критерій, показниками якого слугували якість знань (повнота, оперативність, гнучкість); комунікативно-діяльнісний компонент включав мовно-мовленнєвий критерій з показниками культури спілкування, мовлення, сформованості умінь монологічного й діалогічного мовлення.

За допомогою розроблених критеріїв сформованість комунікативної культури визначалася також за допомогою тривірневої шкали, яка передбачає наявність високого, середнього й низького рівнів.

Високий рівень сформованості комунікативної культури студентів характеризується тим, що студенти глибоко усвідомлюють необхідність високого рівня комунікативної культури для здійснення їхньої майбутньої професійної діяльності, прагнуть до оволодіння якомога більшим обсягом знань щодо комунікативних процесів у галузі публічного управління й адміністрування; у навчанні виявляють наполегливість, самостійність, ініціативність. Мовлення їх відповідає нормативним лексичним і граматичним правилам; вони будують усні та писемні висловлювання логічно, точно й відповідно до створеної комунікативної ситуації.

Середній рівень – студенти неповністю усвідомлюють необхідність високого рівня комунікативної культури для здійснення їхньої майбутньої професійної діяльності, не завжди наполегливо прагнуть до збільшення знань, умінь і навичок, не завжди наполегливі в навчанні, лише за деяких умов виявляють ініціативу, відрізняються середньою працездатністю, інколи допускають порушення мовних норм у висловлюваннях, мають певні труднощі під час побудови логічного, зрозумілого усного й писемного висловлювання.

Низький рівень – студенти поверхово усвідомлюють необхідність високого рівня комунікативної культури для здійснення їхньої майбутньої про-

фесійної діяльності, не завжди прагнуть до збільшення комунікативних знань, умінь і навичок, у навчанні виявляють пасивність, безініціативність, несаможиттєвість. Нормативність мовлення студентів, як усного, так і писемного, є низькою, виявляють труднощі в побудові висловлювань у певних комунікативних ситуаціях.

Визначення критеріїв і рівнів сформованості комунікативної культури студентів дало можливість з'ясувати рівень на початок і на кінець експерименту. На завершальному етапі дослідження проведено підсумковий зріз.

З метою визначення стану сформованості комунікативної культури нами проводився констатувальний етап експерименту, в якому брали участь 96 студентів спеціальностей «управління персоналом» і «менеджмент» Навчально-наукового інституту економіки й управління Національного університету харчових технологій. Загальний рівень успішності навчання студентів приблизно однаковим, що свідчило про репрезентативність вибірки. Загальна кількість студентів, які взяли участь у дослідженні, становила 96 студентів, 44 з них навчалися в контрольних групах і 42 студенти відібрані до експериментальних груп.

Формувальний етап педагогічного експерименту полягав у введенні в навчально-виховний процес експериментальних груп розроблену педагогічну технологію, яка сприятиме формуванню високого рівня комунікативної культури майбутніх управлінців у процесі їхньої професійної підготовки. Водночас контрольні групи навчалися за стандартними схемами навчально-виховного процесу.

Для визначення рівнів сформованості комунікативної культури студентів, майбутніх фахівців публічного управління й адміністрування нами використані такі методи: діагностичні тести, діагностичні контрольні роботи, анкети, опитувальники, розроблені матеріали для експертного оцінювання.

Для визначення мотиваційного складника особистісного критерію впродовж дослідження використані прямі та непрямі методи. Зокрема, проводилися бесіди і спостереження за поведінкою студентів під час проведення навчальних занять. У процесі бесіди виявлялись такі усвідомлювані мотиви, як ставлення до навчальних предметів, до майбутньої професійної діяльності тощо. Для дослідження мотивів навчальної діяльності укладені анкети, які включали перелік найбільш поширених мотивів зовнішнього і внутрішнього типів. Зокрема, до зовнішніх мотивів зараховано вимоги викладачів, бажання отримувати високі оцінки, розуміння значення навчання для майбутньої професійної діяльності, бажання стати висококваліфікованим спеціалістом, бажання заслужити авторитет серед викладачів і студентів.

Для оцінювання особистісних якостей студентів, які необхідні для здійснення майбутньої управ-

лінської професійної діяльності, використано метод бесіди, опитування та анкетування. Зміст анкет включав як закриті, так і відкриті питання, що давало можливість виявити рівень готовності до розкриття думок з різних питань. Для вивчення особистісних якостей студентів також застосовано експертне оцінювання. При цьому виявлено й оцінено підготовленість студентів до управлінської діяльності. Його здійснено на основі спостереження й аналізу результатів тестів і навчальної діяльності, звіту студентів про свою роботу, узагальнення незалежних характеристик.

Для визначення рівня сформованості комунікативної культури студентів за знанневим критерієм щодо комунікативного складника управлінської діяльності використовувалися тести на знання особливостей функціонування галузі публічного управління й адміністрування, а також особливостей комунікативного складника професійної діяльності фахівців у зазначеній галузі.

Тестування включало 4 тести, а саме тест щодо готовності до управлінської діяльності, тест на виявлення рівня комунікативної культури (за С. Знаменською), тест на виявлення комунікабельності, який виявляє, наскільки сформована потреба в спілкуванні (за В. Кан-Каліком та М. Нікандровим) і тест на визначення рівня розвитку організаторських і комунікативних якостей особистості (особистісний опитувальник Л. Калінінського).

Для перевірки рівня сформованості навичок монологічного та діалогічного мовлення найбільш результативними визначено рольову гру, усне інтерв'ю та невелике монологічне повідомлення, при цьому чітко сформульовано комунікативні завдання. Так, наприклад, студенти повинні були розповісти про своє бачення вирішення тої чи іншої ситуації, що може мати місце в управлінській діяльності.

Результати, отримані нами відповідно до визначених критеріїв, дали змогу об'єктивно визначити наявний рівень сформованості комунікативної культури студентів і побачити позитивні зміни, що відбулися внаслідок проведення педагогічного експериментального дослідження, яке полягало в упровадженні педагогічної технології щодо формування комунікативної культури майбутніх управлінців у процесі їхньої професійної підготовки.

Розроблена педагогічна технологія складається з трьох етапів: підвищення мотивації до усвідомленого формування навичок комунікативної культури, удосконалення вимовних, лексичних, граматичних навичок; формування вмій монологічного мовлення; формування вмій діалогічного мовлення та інваріантних кожному етапу мікроетапів реалізації навчальної діяльності (мотиваційно-ознайомлювальний, мовленнєво-імітаційний, креативно-діяльнісний, оцінно-корекційний).

Таблиця 1

Показники сформованості комунікативної культури студентів майбутніх управлінців в експериментальних групах до проведення експериментального дослідження

Рівні	Критерій	Високий (кількість студентів, %)	Середній (кількість студентів, %)	Низький (кількість студентів, %)
	Особистісний	10/24	18/43	14/33
	Знаннєвий	8/19	13/30	21/51
	Моленнєвий	9/22	15/35	18/43

Таблиця 2

Показники сформованості комунікативної культури студентів майбутніх управлінців в експериментальних групах після проведення експериментального дослідження

Рівні	Критерій	Високий (кількість студентів, %)	Середній (кількість студентів, %)	Низький (кількість студентів, %)
	Особистісний	24/57	11/27	7/16
	Знаннєвий	17/40	16/38	9/22
	Моленнєвий	18/43	13/30	11/27

Завдання мотиваційно-ознайомлювального етапу – створення стійкої мотивації студентів до творчої навчально-професійної діяльності, розвиток пізнавальної потреби та бажання творчої самореалізації, мотивація потреби якісного здобуття нових знань і вмінь у процесі фахової підготовки, вдосконалення й формування умінь і навичок творчо вчитися. Основними завданнями мовленнєво-імітаційного етапу є виконання тренувальних вправ з метою вдосконалення мовленнєвого апарату, розвиток мовних навичок у всіх видах мовленнєвої діяльності (читання, говоріння, аудіювання, письмо). Формування мовних навичок поєднує групову роботу під час запланованих аудиторних годин, відведених у рамках факультативного курсу «Комунікативна культура професійного спрямування», під керівництвом викладача, так і в процесі самостійної роботи. На цьому етапі переважають спеціальні тренувальні вправи репродуктивного (імітаційного) характеру. Креативно-діяльнісний етап передбачає засвоєння знань щодо категорій діалогічного мовлення, ведення ділових перемовин; вироблення активного стилю комунікативної поведінки промовця; умінь гнучко змінювати мовленнєві стратегії й тактики; умінь добирати переконливі засоби аргументації; умінь доречного застосування і правильної інтерпретації невербальних засобів комунікації; формування мотивації та вольового прояву до набуття/вдосконалення вмінь діалогічного мовлення, а також здатності до рефлексії вмінь діалогічного мовлення.

На кожному етапі виокремлено цілі, види діяльності, тип управління, провідні принципи й дидактичні засоби формування комунікативної культури.

Висновки. Результатом експерименту стало визначення рівня сформованості комунікативної культури майбутніх фахівців сфери управління. Аналіз результатів показав, що небагато студентів, які навчаються за спеціальністю «управління» або

«менеджмент», на констатувальному етапі виявили високий рівень, більшість студентів перебуває на низькому або середньому рівнях сформованості комунікативної культури. Такий результат спостерігався в студентів як експериментальних, так і контрольних груп за всіма критеріями.

Проведений експеримент не лише констатує рівень сформованості комунікативної культури майбутніх управлінців, а й дає підстави стверджувати, що опанування основними технологіями та методиками формування, розвитку й підвищення рівня комунікативної культури потребує подальшого наукового пошуку вирішення проблеми та має бути необхідним компонентом освітніх програм у навчальних закладах, де здійснюється підготовка кваліфікованих кадрів для управління як окремих організацій, так і суспільними процесами загалом.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Амеліна С.М. Тренінги з розвитку вмінь та навичок діалогічного спілкування. Д.: Пороги, 2005. 74 с.
2. Руденко Л.А. Теоретичні та методичні засади формування комунікативної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах: дис. ... докт. пед. наук: спец. 13.00.04 / НАПНУ, Львівський науково-практ. центр Інституту проф.-техн. освіти. Львів, 2016. 509 с.
3. Чередніченко Г.А. Розвиток творчих здібностей студентів: аналіз результатів експериментального дослідження. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1973/1/1.pdf>.
4. Шовкун М.П. Складові комунікативної культури студентів. URL: brar.org.ua/sections_load.php?s=culture_science_education&id=6451&start.
5. Яценко Е.М. Формування комунікативної культури студентів у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів економічного профілю: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.07 / Національна академія педагогічних наук України, Інститут проблем виховання. Київ, 2010. 294 с.